

ОБЩЕСТВЕНИ КОМУНИКАЦИИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ PUBLIC COMMUNICATIONS AND INFORMATION SCIENCES

ИНСТИТУЦИИТЕ НА ПАМЕТТА – СЪВРЕМЕННАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА

Елена Савова, Диана Стоянова, Траяна Петрова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: *Обект на изследване в статията е трансформацията на библиотечните дейности и процеси с акцент върху дейността на университетските библиотеки. Разгледани са някои от съществените проблеми, свързани с тенденциите за непрекъснато усъвършенстване на иновативните технологии и нарастващата им роля в модернизацията на образователната сфера като носител, създател и катализатор на иновации. Представени са промените във визията и същността на университетската библиотека като библиотечно-информационен център. Те включват осигуряване както на свободен достъп до информация, знания и информационни ресурси, представени във физическа и виртуална среда, така и на използване на неговите функции и роля като център на образованието и основна част от съвременната образователна среда.*

Ключови думи: *университетска библиотека, образователна среда, обучение*

ВЪВЕДЕНИЕ

В хилядолетното развитие на човечеството културата е неговата изстрадана същност. За съвременното общество нейно ядро е информацията в различните ѝ форми, степени и технологии на използване. И именно тук идва ролята на библиотеката като общопризнат хранител и разпространител на информацията и знанието.

Академичното знание се формира в обществото на гръцкия полис Атина. Но едва със залеза на този свят, а с него и на цяла класическа Гърция, става възможен възходът на библиотеката и нейните характерни форми на школуване. Тази великолепна институция намира най-благодатна почва в завладения от Александър Македонски свят. Библиотеките отразяват богатството и амбициите на неговите управници – строителите на елинистичната империя, които се чувстват призвани да наложат хегемонията на гръцката ученост („школа“) над целия познат свят. Първият център на научната култура, появила се на Запад, обаче не е Атина, а Александрия. Неслучайно Александрийската библиотека се превръща в образец за другите три имперски цивилизации от Средиземноморието – римската, християнската и ислямската: всичките изградени върху гръцкото наследство. Именно в Александрия конкретните форми на научна дейност като сверка, превод и синтез са установени за първи път. Библиотеката не е просто място за трупане на разни ръкописи; тя се превръща и в място

за тяхното сверяване, където ръкописите се редактират и преписват, а съдържанието им се прекомпозира и към него се добавят коментари и анализи. В тази епоха, непознаваща печатарската технология, дори и най-съвестно преписаните (на ръка) текстове са били неизбежно неточни (Макнийли, 2012).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Образователната функция на библиотеките съществува от момента на появяването им, но значимостта на тази функция е различна в дейността на конкретните културно-исторически типове библиотеки. Очевидно е, че дворцовите и манастирските библиотеки са били повече хранилища, отколкото място за самообразование, а университетските и публичните – повече място за самообразование, отколкото книгохранилища. В Античността и древността са съществували като книгохранилища и като обществени центрове, в задачите на които е влизало и разпространението на знания.

През XIII–XIV в. под влиянието на университетската култура в отношението към книгите и библиотеките настъпва промяна. Манастирската книга със своята духовна и интелектуална функция е играла преди всичко роля на съкровище. За разлика от това, университетската книга става инструмент на познанието. В Париж, Болоня, Оксфорд възникват библиотеки към университетите. В епохата на Просвещението с количественото увеличаване на литературата по естествознание, история, изкуство в библиотеката се усилва нейната образователна функция. През XVIII в. тази функция се реализира чрез достъпността на книгата и информацията за обществото (Денчев, Павлова, 2010).

Когато знанието за пръв път прекрочва границите на отделния ум – или на умовете на малката изолирана общност от ерудити, увлечени в своите спорове (като Сократ и неговите последователи) преди около 2300 години, организирането на знанието става също толкова важно, колкото и самото знание. Не е достатъчно да се струпат всички велики книги на човечеството в една стая и да се приеме, че те сами по себе си ще вдъхновяват жаждата ни за знание и ще я утоляват. Още основателите на Александрийската библиотека са знаели, че учебният материал трябва да бъде и категоризиран, иначе няма да бъде схванат неговият смисъл, както и връзките му с другите сфери на знанието. Основоположниците на първите университети също са били наясно, че „учителят“ трябва да представя „учението“ в живи и увлекателни лекции, последвани от дебати, иначе то ще се превърне в суха, безжизнена материя, имаща все по-малко отношение към реалния свят. И както учредителите на първите научни лаборатории са знаели, самата „наука“ трябва да се прилага на дело, за да подобрява условията на човешкото съществуване (Макнийли, 2012).

Днес иновационните процеси, протичащи в университетската библиотека, са още по-пряк резултат от обществените търсения и потребности. Именно поради тази причина университетските библиотеки променят както своята организационно-функционална структура, така и връзките и отношенията си с обкръжаващия ги свят.

Условията, на които трябва да отговаря съвременният университетски библиотечно-информационен център в динамично променящата се академична среда, се определят от функцията му на първичен посредник между обществото и знанието. Базови елементи за реализацията на тази роля са както наличието на технологии и тяхното умело използване, така и умението бързо да се осигури от многообразието на източници необходимата

информация, съобразена с потребителските изисквания, т.е. наличието на богата информационна култура на библиотечно-информационните специалисти.

В днешно време непрекъснато се променят и методите на работа в библиотеката, което увеличава ролята и отговорността ѝ като посредник между информацията и потребителите един бързо променящ се свят. Като хранител на знанието на човечеството, именно тя е феноменът, който се пренася през вековете и намира своето място в изграждането на съвременното и бъдещото гражданско общество.

Съвременната реалност, наложена от динамичните промени в образованието, неминуемо слага своя отпечатък върху дейността на университетската библиотека поради тясната връзка между теоретичната и практическата подготовка на студентите. За практическото решаване на възникналите задачи е необходимо активно взаимодействие на всички участници в учебния процес, пълна интеграция на библиотека, академично тяло, студенти, учебна специалност.

Университетската библиотека е незаменим посредник, свързващ създателите на информация и библиотечните потребители. Но е задължително условие да се осъзнае необходимостта от съществена промяна в нейната дейност и в съдържанието на библиотечната професия. Нужно е да се осъзнае, че важното е не библиотеката да има всичко в своите собствени фондове, а да обезпечи свободен оперативен достъп до необходимата на потребителя информация за подготовка на квалифицирани кадри за съвременните библиотеки.

Измененията, протичащи в обществото и образователната сфера, оказват влияние както върху университетите, така и върху университетските библиотеки в България. Днес на преден план излиза ролята на университетската библиотека като посредник между масивите от информация и знание и библиотечните потребители. Оттук се формира и значението ѝ като обучаващо звено, основен участник в процеса на подготовка на бъдещите специалисти, който трябва да отговаря на информационните потребности на различни потребители (студенти, докторанти, преподаватели, служители, други читатели).

Към традиционните мисии на библиотеката се добавят нови насоки в нейното развитие, отнасящи се до ролята ѝ като информационен и образователен център, чиято основна цел е не само да информира, но и да осигурява равни възможности за достъп до информация и условия за използване на знания и информационни ресурси, разпръснати във времето и пространството.

Основната мисия на всяка университетска библиотека на първо място трябва да е съчетаването на традиционните и модерните технологии и услуги, посредством които тя да се изгради и развива като съвременен библиотечно-информационен център.

Нейните водещи цели и задачи са пряко насочени към удовлетворяването на информационните потребности на студентите, докторантите, преподавателите и на останалия академичен състав.

В динамиката на съвременността университетските библиотеки трябва да усвоят процеса на изследване и преразглеждане на тяхната мисия, на поставянето на ясни цели, реални и достижими. Всяка една библиотека е уникална и чрез продължително и ефективно оценяване на нуждите на своите потребители тя определя собствените си критерии за качество, с чието прилагане достига до успешно изпълнение на своята мисия.

Процесът на определяне на мисията и целите на библиотеката трябва да бъде съобразен и да съответства на мисията и целите на висшето училище. Комуникационната връзка библиотека – университет трябва да бъде адекватна и непрекъсваема, отразяваща промените в мисията на висшето училище и в неговата програма (Янкова, 2004).

Библиотеката е мястото, където всеки може да открие информацията, която търси. Тя е социален, образователен и културен институт. Потребителите, които влизат в библиотека, освен че откриват търсеното от тях знание, намират и социален кръг от съмишленици, с които да общуват. Библиотеките не са само пространство с книги, те организират и културни програми: изложби, срещи с различни творци като писатели, художници и т.н., творчески работилници и други културни мероприятия.

Библиотеките дават свобода на своите потребители – свободата да четат, да измислят идеи и да общуват. Те дават образование, развлечение, създават безопасни места и предоставят достъп до информация. Не само това обаче – именно съвременната университетска библиотека е мястото, където знанието се използва и развива по най-добрия начин. (Велкова, Босакова, 2015).

Според Робърт Макнълти ролята на библиотеката трябва да се разширява, а не да се ограничава, тъй като тя може да бъде „едно от най-хубавите места в града: център на четене, интернет и филми, място за лекции, концерти и изложби... Библиотеката може да бъде и кафене, и ресторант, център за туристическа информация, безопасно място за децата и място за срещи на различни граждански групи“ (McNulty, 1996).

Във всички програми за опазване и достъп до културното наследство на библиотеките е отредена роля на образователни, културни и социални институции, осигуряващи свободен и безплатен достъп до информация. Всички тези промени изискват непрекъснато поддържане на определени софтуерни ресурси и обезпечена технически база, както и непрекъснато развиващо обучение на служителите. Библиотеките все още са важен компонент на образованието, науката и културата, изискванията към тях стават все по-големи, но паралелно с това се повишава социалната им значимост като обществени институции, започват да се изявяват като организатор на знанието, достъпно чрез глобалната мрежа. Промените в социалното, икономическото и технологичното развитие водят до промени и развитие на функциите и задачите на библиотеките.

Едно от най-важните изменения, свързано с приложението на съвременните технологии в университетските библиотеки, е внедряването на методиката на „активното обучение“, основано на отношения на партньорство между преподаватели и обучаеми, насочено към решаване на проблеми, чийто основополагащ принцип е ориентацията към обучаемия.

Понятието „учене чрез действие“ (action learning) е въведено от Реджиналд Реванс в книгите му от 80-те години на XX в. (Пожарлиев, 2016).

Активното обучение въвлича студентите в ред действия, заставлящи ги да си изясняват, питат, анализират и усвояват нови знания и умения.

Самият термин „активно учене“ описва начина на усвояване на знания – чрез извършването и осмислянето на дадена дейност. Активното учене е процес, при който участниците изучават своите собствени дейности и опит с цел подобряване на постиженията си. Този метод е в контраст с традиционното учене, което се съсредоточава върху представянето на знанието и уменията от преподавателя. Активното учене се фокусира

върху проучване от обучаемия, а знанието се придобива като резултат, който се очаква да доведе до подобряване на уменията и постиженията.

Новите интерактивни методи на обучение категорично налагат обучението да се извършва като двустранен процес, в който студентът е активен участник и в процеса на управление и трансфер на знания. Динамичната среда и условията, в които се обучават днешните студенти – от гледна точка на липсата на достатъчно свободно време, множеството странични ангажименти, работната им заетост и т.н., изискват от тях активна самостоятелна работа и самоподготовка.

Именно тук университетската библиотека и библиотечно-информационните специалисти се явяват особено важен фактор, защото могат да създадат такива условия на активно обучение извън рамките на аудиторната заетост, с които да подпомогнат студентите в тяхната самостоятелна подготовка. Университетските библиотеки и асоциираната им информационна среда са образователният, информационен и социален център на академичните общности и подпомагат създаването на мислещи и информационно интелигентни студенти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Образованието е една от най-висшите ценности във всяко общество. Върху неговото развитие силно въздействие оказват всички промени от икономически, социален, демографски и политически аспект. В тези условия целта на образователните институции трябва да бъде насочена към създаване на благоприятна среда и оптимални условия, в които да се развиват способностите на обучаемите, да се изграждат уменията им за креативност и разрешаване на различни проблеми. Едно от основните обществени предизвикателства, пред които е изправено съвременното общество днес, е запазването и съхраняването на образованието в условията на динамично променящата се обществена среда. От образователната система се очаква да осигурява адекватно образование на младите хора, които вече имат различен от утвърдените досега начини на мислене, очаквания и стил на учене и т.н., това от своя страна налага разработването и прилагането на нови методи и подходи на обучение (Yordanova et al., 2021).

Съвременното образование не трябва да бъде еднопосочен канал за комуникация – от преподавателите към студентите. В днешния все по-интерактивен свят трансформацията на висшето образование може и трябва да ангажира младите хора, така че да акцентира върху творческото им мислене и да ги направи пълноправни участници в обучението – не просто като реципиенти, на които се предоставя достъп до получаването и усвояването на знания, но също така и като комуниканти, спомагащи за акумулирането и трансфера на знания в една интерактивна информационна среда.

ЛИТЕРАТУРА

- Велкова, Т., К. Босакова.** (2015). Библиотехнологии в съвременния университет. В: *Научни трудове, СУБ – Пловдив, Серия В – Естествени и хуманитарни науки*, Том XVII, с. 227–228.
- Денчев, С., И. Павлова.** (2010). *Анализ и управление на университетска информационна среда: Информационно поведение и култура. Дигитални библиотеки*. София: „За буквите – О писменехъ“.
- Макнийли, И., Л. Улвъртън.** (2012). *От Александрия до Интернет: да преоткриваш знанието*. София:

Изток-Запад.

Пожарлиев, Ал. (2016). Използване на групата за повишаване на ефективността на управленското учене – учене чрез действие. *Българско списание по психология*, бр. 1–4, с. 5–26.

Янкова, И. (2004). *Модерната библиотека: Мястото на Университетската библиотека в съвременното образование*. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“.

McNulty, R. (1996). *Institutions as a Fulcrum for Change, Partners for Livable Communities*. Washington, D.C.

Yordanova, S., D. **Stoyanova**, S. **Denchev**. REDEFINING THE FUTURE OF LEARNING THROUGH COOPERATION BETWEEN UNIVERSITIES AND THE INDUSTRY, *EDULEARN21 Proceedings*, pp. 3430–3435. doi: 10.21125/edulearn.2021.0726.

REFERENCES

Denchev, S., I. **Pavlova**. (2010). *Analiz i upravlenie na universitetska informatsionna sreda: Informatsionno povedenie i kultura. Digitalni biblioteki*. Sofia: „Za bukвите – O pismeneh“.

Makniili, I., L. **Ulvartan**. (2012). *Ot Aleksandriq do Internet: da preotkrivash znaniето*. Sofia: Iztok-Zapad.

McNulty, R. (1996). *Institutions as a Fulcrum for Change, Partners for Livable Communities*. Washington, D.C.

Pojarliev, Al. (2016). Izpolzване на групата за povishavанe на ефективността на управленското учене – учене чрез действие. *Balgorsko spisanie po psihologiq*, br. 1–4, s. 5–26.

Velkova, T., K. **Bosakova**. (2015). Bibliotehnologii v savremenniq universitet. V: *Nauchni trudove, SUB – Plovdiv, Seria V – Estestveni i humanitarni nauki*, Tom XVII, s. 227–228.

Yankova, I. (2004). *Modernata biblioteka: Mqstoto na Universitetskata biblioteka v savremennoto obrazovanie*. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“.

Yordanova, S., D. **Stoyanova**, S. **Denchev**. REDEFINING THE FUTURE OF LEARNING THROUGH COOPERATION BETWEEN UNIVERSITIES AND THE INDUSTRY, *EDULEARN21 Proceedings*, pp. 3430–3435. doi: 10.21125/edulearn.2021.0726.

THE INSTITUTIONS OF MEMORY – THE MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract: *The object of research in the paper is transformation of library activities and processes with the accent on activities of university libraries. Some of the essential problems connected with trends to continuous improvement of innovative technologies and their increasing role in modernization of the educational sphere as a carrier, creator and catalyst of innovations are considered. Changes in the vision and essence of the university library as a library information center are presented. They include providing both of free access to information, knowledge and information resources presented in the physical and virtual environment, and of the use of its functions and role as a center of education and major part of the modern educational environment.*

Keywords: *university library, educational environment, education*

Assoc. Prof. Elena Savova, PhD

University of Library Studies and Information Technologies

E-mail: e.ignatova@unibit.bg

Assoc. Prof. Diana Stoyanova, PhD

University of Library Studies and Information Technologies

E-mail: d.stoyanova@unibit.bg

Trayana Petrova, PhD candidate

University of Library Studies and Information Technologies

E-mail: t.velkova@unibit.bg